

I HRVATSKA FRAZEOLOGIJA SVOGA KONJA ZA TRKU IMA – ILITI KAKO SMO DOBILI PRVI HRVATSKI FRAZEOLOŠKI ANIMALISTIČKI RJEČNIK

Vidović Bolt, Ivana i dr. 2017. *Rječnik hrvatskih animalističkih frazema*. Školska knjiga. Zagreb. 244 str.

Dala bih ruku u vatru da ne postoji osoba koju zanima frazeologija, a koja nije bacila oko na dosadašnje radove autorica ovoga rječnika. Već i vrapci na grani znaju da u analizama hrvatskih frazema autorice plivaju kao ribe u vodi, a zavidan je i njihov doprinos u komparativnome proučavanju hrvatskih frazema i frazema ostalih slavenskih jezika (ruskoga, poljskoga i bugarskoga). Prošlih su godina udružile snage te radile kao pčelice da bi nas 2017. godine počastile frazeološkom poslasticom.

Rječnik hrvatskih animalističkih frazema sastavljen je u okviru potpora Sveučilišta u Zagrebu odobrenih istraživanjima *Mogućnost leksikografske obrade animalističkih frazema u slavenskim jezicima* (2014.), *Hrvatska animalistička frazeologija* (2016.) i *Animalističke slike u frazeološkome blagu* (2017.) te u sklopu projekta *Primjena frazeološke teorije u frazeografiji* (br. 4054) koji financira Hrvatska zaklada za znanost.

Riječ je o prvome hrvatskom frazeološkom animalističkom rječniku koji obaseže 244 stranice, a sadržava *Predgovor* (str. 7–10), *Osnovne upute za čitanje rječnika* (str. 11–23), *Rječnik hrvatskih animalističkih frazema* (str. 25–212), *Kazalo frazema* (str. 213–237), *Literaturu* (str. 238–239) i *Popis izvora* (str. 240–244). Iako će mnogi od vas odmah sa znatiželjom poviriti u srž rječnika ili *Kazalo frazema* u kojemu se nižu frazemi poredani prema abecednome redosljedu prve sastavnice, za lakše snalaženje među zanimljivom građom i uvid u sam korpus ne propustite pročitati uvodna poglavlja.

U *Predgovoru* autorice donose temeljne definicije frazeologije i frazema, kao i njihovu podjelu prema sastavnicama (somatska, zoonimna, fitonomna frazeologija), podrijetlu i rasprostranjenosti (nacionalna, internacionalna, posuđena frazeologija) te vremenskoj (suvremena ili arhaična/povijesna frazeologija) i prostornoj (dijalektna, regionalna frazeologija) raslojenosti. Usto, dodaju da je moguće govoriti i o frazeologiji književnoga opusa pojedinoga pisca. Navode

da rječnik sadržava oko 1400 ustaljenih frazeoloških jedinica, među kojima su zastupljena četiri strukturalna tipa frazema: minimalni frazemi od jedne punoznačnice i jedne suznačnice, sveze riječi, rečenični frazemi i polusloženice, a brojnošću se izdvajaju poredbeni frazemi. Preciziraju i sam opseg animalističke frazeologije, koja obuhvaća frazeme u čijemu sastavu može biti: 1. zoonimna sastavnica, odnosno zoonim: **BIK**, **ŽIRAFI**, 2. zoonimna pridjevna izvedenica: **KOKOŠJI**, **SVRAČJI**, 3. zoosomska sastavnica: **KANDŽA**, **PAPAK**, 4. ostale sastavnice povezane sa životinjskim svijetom: naziv dodataka, pribora ili mjesta povezanih sa životinjama: **LAJNA**, **UZDA**; nazivi staništa: **DŽUNGLA**, **MORE**; nazivi nastamba: **KAVEZ**, **OSINJAK**; naziv za uginulo tijelo životinje: **STRVINA**; nazivi životinjskih proizvoda koji ne zahtijevaju preradu: **MED**, **MLIJEKO**; glagoli kod kojih je primarno leksičko značenje povezano sa životinjama: **GLODATI**, **POMUSTI** te onomatopejske sastavnice: **CVRKUTATI**, **PIJU-PIJU**.

Taj su temeljni korpus autorice proširile i frazemima sa somatskim sastavnicama koje nisu isključivo životinjske (**iskesiti / kesiti zube**), i to zbog pozadinske slike koja upućuje na povezanost s određenom životinjom ili životinjskim svijetom, zatim frazeme koji su motivirani ponašanjem životinja (**spavati zimski san**), frazeme čija animalistička podloga ovisi o poznavanju životinjskoga svijeta (**gledati u zube čemu**), frazeme čija pozadinska slika nije realna (živa) životinja, nego se frazeološke jedinice temelje na mitološkoj (**trojanski konj**) ili biblijskoj (**zlatno tele**) priči, frazeme nastale frazeologizacijom termina (**kao glineni golubovi**) itd.

Rječnik obuhvaća animalističke frazeme ekscerpirane iz jednojezičnih i višejezičnih općih i frazeoloških rječnika, ali i one prikupljene anketiranjem ispitanika diljem Hrvatske. Iako su frazemi uvršteni u rječnik uglavnom dijelom aktivnoga jezičnog sloja, nisu izostavljeni ni oni koji prelaze u pasivni sloj, a novina je da su navedeni i dosad leksikografski nepotvrđeni frazemi (**techno-vjeverica**, **gegati se kao pingvin**).

Poglavlje *Osnovne upute za čitanje rječnika* daje jasnu organizaciju rječničkoga članka koji sadržava **nadnatuknicu** navedenu velikim podebljanim slovima, **natuknicu** navedenu malim podebljanim slovima, **definiciju** navedenu običnim slovima te **primjer uporabe frazema** u kontekstu naveden običnim slovima, osim frazema koji je unutar njega naveden malim podebljanim slovima.

Nadnatuknice mogu biti jednorječnice (**KONJ**, **ZMIJA**), polusloženice (**ALFA-MUŽJAK**, **PARTY-ŽIVOTINJA**) i višerječni nazivi (**LASTIN REP**, **LJETNI SAN**) koji slijede izabranu hijerarhiju sastavnica (1. zoonim, 2. zoonimna pridjevna sastavnica, 3. zoosomatska sastavnica, 4. ostale sastavnice povezane sa životinjskim svijetom). U frazemima s više animalističkih sastavnica nadnatuknica se odabire prema navedenome redosljedu. Tako se primjerice frazem **vuk u ovčjoj koži** navodi i definira jedino pod natuknicom **VUK**, a pod nadnatuknicama **OVČJI** i **KOŽA** naveden je frazem s uputnicom na mjesto cjelovite frazemske obrade – v. **VUK**. U slučaju polisemije (npr. **PERO** – rožnata i vlaknasta izraslina iz kože ptica; **PERO** – sredstvo za pisanje i crtanje) frazemi su razdvojeni prema svakome pojedinačnom značenju, s tim da se prvo značenje odnosi na zoosomatizam, a drugo na prošireno značenje. Kada se unutar jedne nadnatuknice pojavljuje više frazema, navode se prema abecednome redosljedu prve frazemske sastavnice.

Rječničku natuknicu čini frazem, a ako između frazema stoji veznik ILI, znak je to da oni imaju isto značenje te sličan ili gotovo isti leksički sastav s određenim strukturnim ili sintaktičkim razlikama koje se ne mogu navoditi kao varijante (*čuvati kao kvočka piliće koga, što ILI paziti kao kvočka <na piliće> na koga, na što*). Ako frazem sadržava zoonimnu i somatsku sastavnicu, prednost se daje zoonimnoj te se obrada frazema nalazi pod nadnatuknicom koja predstavlja zoonim. Tako će frazem **lijepa kao mačka ispod repa** – ružna, neprivlačna /ob. u šali/ biti obrađen pod nadnatuknicom **MAČKA**, dok se pod nadnatuknicom **REP** pojavljuje frazem s uputnicom (**lijepa kao mačka ispod repa** – v. **MAČKA**). S druge pak strane, frazem sa somatskom sastavnicom (**NOGA**) koja se odnosi na čovjeka (**derati se kao da je krava stala na nogu komu**), naveden je samo pod nadnatuknicom **KRAVA**.

Kako bi proučavanje frazema u ovome rječniku bilo što jasnije, nekoliko je čijenica potrebno znati:

- vidski se parnjaci odvajaju kosom crtom, a prvi se navodi glagol svršeno-vida (**pustiti / puštati mozak na pašu**)
- ako je riječ o rečeničnome frazemu, glagolska se sastavnica ne navodi u infinitivu kao kod glagolskih frazema, nego u određenome vremenu, načinu, broju i licu (**nije pčela za jezik ujela koga**)

- kosim se slovima označava rekcija koja precizira upotrebljava li se frazem u odnosu na što živo (**pobjegli su konji komu**) ili neživo (**gledati u zube čemu**), odnosi li se na neko mjesto (**ima <i> ptičjega mlijeka <gdje>**), a istim se tipom slova pokazuje i pripadnost (**biti (živjeti) pod čijim jarmom**)
- u oblim se zagrada donose inačice koje mogu biti fonetske (**razumjeti se u što kao koza u peršin (peršun)**), morfološke (**tražiti dlaku u jajetu (jaju)**) ili leksičke (**imati crve u stražnjici (guzici)**)
- u šiljatim se zagrada bilježe fakultativne ili izostavljive sastavnice (**sjediti <doma> kao kvočka <na jajima>**) te interpunkcijski znakovi (**muke ti ježeve <!>**)
- u uglatim se zagrada navode kolokacije koje nisu sastavni dio frazema, ali daju informaciju o mogućnostima njegova uključivanja u određeni kontekst (**iz ptičje perspektive** [gledati, promatrati i sl.]).

Zasigurno će mnogima upasti u oko posebni znakovi zabilježeni uz određene frazeme koji upućuju na suženu uporabnu mogućnost. Starac sa štapom tako označava frazeme koji trenutačno nisu u aktivnoj uporabi te koji se rjeđe čuju u govoru, a također su rijetki u suvremenim tekstovima (**sokol iz vranina gnijezda**). Emotikon s prekrštenim ustima upućuje na to da je riječ o frazemima nepoželjnima u formalnoj komunikaciji. Takvi frazemi imaju ili vulgarnu sastavnicu (**jebati ježa <u leđa>**) ili vulgarno značenje (**udarati majmuna** ‘onanirati’). Emotikon s dlanom preko usta pak upozorava na to da je riječ o frazemima neprimjerenima uljudnoj komunikaciji (**kao muhe (muha) na govno** [lijepiti se, letjeti, hrliti i sl.]). Uz ove bi znakove bilo zanimljivo i korisno u budućim izdanjima dodati i onaj koji bi upućivao na regionalnu obilježnost pojedinih frazema.

Definicije su frazema donesenih u rječniku jasne i nedvosmislene. Većina frazema uglavnom ima jedno značenje, a zarezom se odvajaju slični aspekti jednoga značenja. Katkad frazemi imaju više značenja istoga kategorijalnog značenja, te su takva značenja obrojčena rednim brojem. Ako je pak riječ o različitim kategorijalnim značenjima, ispred svakoga se značenja bilježi veliko slovo. Autorice donose i dodatnu obavijest o uporabi frazema koju bilježe u kosim zagrada (**zaštićen kao morska medvjedica** ‘potpuno zaštićen, nedodirljiv /o osobi/’),

bijel kao bjelokost ‘blistavo bijel /ob. o zubima/’, **jak kao paučina** ‘vrlo slab; nevrjedan /o jačini građe ili dokaza/’).

Posebna je vrijednost ovoga rječnika u mnogobrojnim primjerima jer nakon svake definicije frazema dobivamo uvid u uporabni kontekst. Primjeri su preuzeti iz različitih izvora koje možete pronaći na kraju rječnika (*Hrvatska jezična mrežna riznica* Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje (R), *Hrvatski web-korpus* (hrWaC), *Hrvatski nacionalni korpus* (HNK), različite tiskovine (N), mrežni pretraživači *Google* (G) i *Yahoo* (Y) te hrvatska prozna djela), a navedene se kratice bilježe iza ekscerpiranih primjera. Iznimno, u slučajevima kada autorice nisu mogle naći odgovarajući primjer, nema oznake za izvor jer su te primjere samostalno ciljano sastavile.

Nakon što proučite jasne upute i objašnjenja, ne preostaje vam ništa drugo doli uživati u raskoši hrvatskoga animalističkog frazeološkog blaga. Iako je riječ o izrazito zanimljivu korpusu koji je frekventan u uporabi, bitno je istaknuti da dosad nije bio sustavno donesen i oprimjeren. Rječnik frazema doista je impresivan i zasigurno će vas mnogi frazemi nasmijati, neki će vam možda biti nepoznati, a naići ćete i na one koje i sami često izgovarate.

Rječnik će biti neizostavan model za sva buduća frazeološka istraživanja, ali i interdisciplinarna proučavanja, a zasigurno će biti primjenjiv na svim razinama obrazovanja. Spoj znanja, iskustva, entuzijazma i istinske zaljubljenosti u frazeologiju osigurao je da se mnogi frazemi ne zaborave, da se poneki nauče, da se prevoditeljima olakša posao te da se druge potakne na sličan pothvat.

Frazeologija, usudila bih se reći, od svih jezikoslovnih disciplina, ima najširu publiku, stoga ne sumnjam da ćete se na ovu knjigu lijepiti kao pčele na med.

Autoricama preostaje još samo čestitati što su odradile lavovski dio posla za hrvatsku frazeologiju!

Perina Vukša Nahod